

Úloha V.3 ... bowling

6 bodů; průměr 4,38; řešilo 60 studentů

Jirka hrál s kamarády bowling. Kouli házel tak, že při dopadu na dráhu měla vodorovnou rychlost v_0 a klouzala po dráze bez otáčení. Mezi dráhou a koulí byl však koeficient tření f , a proto se po čase t^* koule začala otáčet bez prokluzování. Určete finální rychlost v^* při tomto rovnovážném stavu, čas t^* a vzdálenost s^* , kterou koule urazí, než dosáhne rovnováhy. Koule je plná, má poloměr r a hmotnost m .

Jirka nevěřil přednášejícímu, tak si vymyslel vlastní úlohu.

Pohyb koule na bowlingové dráze ovlivňuje třecí síla T od podložky. Ta má při tom tu zajímavou vlastnost, že působí buď pokud se bod dotyku s podložkou pohybuje, nebo pokud se nějaká další síla pokouší bod dotyku do pohybu uvést. V obou případech působí proti směru pohybu a její maximální možná velikost je

$$T = F_N f,$$

kde F_N je normálová síla. V našem případě třecí síla působí pouze dokud koule prokluzuje, protože v opačném případě se bod dotyku koule s podložkou nepohybuje a žádná další síla ve směru pohybu na kouli nepůsobí. Dokud koule prokluzuje, máme z druhého Newtonova zákona (nebo z 1. impulsové věty, chcete-li)

$$T = ma.$$

Třecí síla zároveň kouli roztáčí, působí totiž momentem síly $M = Tr$. Z druhé impulsové věty pak máme

$$Tr = J\varepsilon,$$

kde $J = \frac{2}{5}mr^2$ je moment setrvačnosti koule a ε úhlové zrychlení koule. Máme tedy soustavu dvou rovnic, vyloučením třecí síly dostaneme

$$a = \frac{2}{5}r\varepsilon.$$

Víme, že $v \rightarrow v^*$ a $\omega \rightarrow \omega^*$, přičemž pro kouli, která se kutálí bez prokluzování, platí mezi rychlostí a úhlovou rychlostí koule vztah

$$\omega^* = \frac{v^*}{r}.$$

Z pohybových rovnic vidíme, že zrychlení i úhlové zrychlení jsou konstantní (působí konstantní síla i moment síly). Finální rychlosti v^* a ω^* potom spočítáme jako

$$\begin{aligned} v^* &= v_0 - at^* \\ \omega^* &= \varepsilon t^*, \end{aligned}$$

kde t^* je doba do rovnováhy. Dosazením $\omega^* = v^*/r$ a $a = \frac{2}{5}r\varepsilon$ získáme

$$\frac{2}{5}v^* = at^*,$$

odkud jednoduše

$$v^* = \frac{5}{7}v_0.$$

Viděli jsme, že třecí síla je rovna $T = mgf$, dokud platí $v \neq \omega r$. Pro zrychlení tedy máme

$$a = gf.$$

Čas t^* pak spočítáme jednoduše jako dobu potřebnou na změnu rychlosti z v_0 na v^* , tedy

$$t^* = \frac{v_0 - v^*}{a} = \frac{2v_0}{7gf}.$$

Pro dráhu rovnoměrně zpomaleného pohybu s počáteční rychlostí v_0 platí

$$s^* = v_0 t^* - \frac{1}{2} a (t^*)^2,$$

odkud dosazením předchozích výsledků dostaneme

$$s^* = \frac{12}{49} \frac{v_0^2}{gf}.$$

Dráhu bychom mohli také spočítat z práce, kterou vykonala třecí síla. Tato práce se vykonala na překonání tření a na roztáčení koule a je dána rozdílem translačních energií koule na začátku a po dosažení rovnovážného stavu

$$W = F s^* = \frac{1}{2} m v_0^2 - \frac{1}{2} m v^{*2} = \frac{1}{2} \frac{49 - 25}{49} m v_0^2 \quad \Rightarrow \quad s^* = \frac{12}{49} \frac{v_0^2}{gf}.$$

Jiří Kohl

jiri.kohl@fykos.cz

Fyzikální korespondenční seminář je organizován studenty MFF UK. Je zastřešen Oddělením propagace a mediální komunikace MFF UK a podporován Ústavem teoretické fyziky MFF UK, jeho zaměstnanci a Jednotou českých matematiků a fyziků. Realizace projektu byla podpořena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Toto dílo je šířeno pod licencí Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported.
Pro zobrazení kopie této licence navštivte <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.